

մերենան ճամբուն վրայ այլ եւ այլ կայարաններու առջեւ գաղար առնելէ յետոյ գիշերը ժամ 11¹/₂ ինչ հասաւ Ջփուռիսի եւ ժողովարդը կառքերով իւր-վնէրէլ ցրուեցաւ իրենց տներն ու աները, գիշերուան մնացած մասն հանգչուին եւ երկրորդ օրն իրենց բանին գործքին ձեռք զարնելու:

Երկրորդ օրն Ջփուռիսի տեղական թերթերը գովովեմանք կը խօսէին տեղի ունեցած հանդիսին վրայ, ինչպէս APMUNIA, AMAIΘEIA, NEA SMYPNH, La Réforme, վերջինիս խօսքերը ստորեւ կը գնենք, տարր լրագրաց հրատարակածին վրայ գաղափար մը ապուլ գիտմամբ Ջփուռնաք յիշել որ այս առթիւ Մայր վանքը, ինչպէս Պոլսոյ վանատան մեծաւորն է. Գրիգորիս Վ. Գալեմբեարեան նոյն օրն հեռագրաւ կը շնորհաւորէր այն Եօթնիւանք, ոմանք ալ նամակաւ կը յայտնէին իրենց ինդակցութիւնը: Եւ եւ կը մաղթեմ Աստուծոյ թեանս այսպիսի ուրախ օրեր, կրկին յորեման եւ արդիւնաւոր, արդիւնաբեր գործունեութիւն:

* * *

Un Jubilé à Aïdin. — La cérémonie du 50 me anniversaire de la fondation de la mission des RR PP. Méchitaristes à Aïdin, a revêtu hier, un caractère imposant dans sa simplicité même.

Plus de 500 personnes appartenant à la meilleure classe de notre société se sont rendues à Aïdin par le train express de 5h. du matin, et la chapelle des Révérends Pères fut très petite pour contenir tous les fidèles venus pour entendre la messe pontificale, dite par S. G. Mgr. Nicolas Aucher, assisté par le R. P. Cyrille Hochar, supérieur-curé de la Mission d'Aïdin. M. Haller vice-consul d'Autriche-Hongrie, représentait le consul général Baron Bawn.

A l'issue de la cérémonie religieuse un grand banquet a été donné par le révérend supérieur-curé en l'honneur de Mgr. Nicolas, auquel ont été conviés M. Haller et quelques autres personnes de marque.

Toute la journée la ville était en fête et ce n'est qu'à 7 h. p. m. que le train a quitté la station d'Aïdin; il entrât en gare de Smyrne quelques minutes avant minuit.

La Réforme, Smyrne, 4 Mai 1903.

Ջփուռնիս, 4 Մայիս 1903:

Հ. Բ.

ՅՈՐԵՆԻԱՆ ԴԱՆԴԵՍ

ԳՆՈՐ. Հ. ԵՆՈՒԵ ԹԱՐԱԿԻՐ Ժ. Վ. Ի ՄԱԳՈՐԱՆԵՆ

Հանդիսի նախընթաց թուոյն մէջ տեսան ու կարգացին ընթերցողները հայ գպրութեան լուսի մնչիկ աշխատարկին՝ մեր ծերունի-սիրելի Հօր Եղիշէ վարդապետին սիրուն պատկերն եւ օրինակելի շատ համառօտ կենսագրութիւնը: Այժմ՝ կ'ուզենք երկատղեւ ներկայացնել յորեմանի՝ սպասուածն շատ աւելի փառաւոր կերպով տեղի

ունեցած կամ ըստ բարեկամական գրութեան մը սնմանը շատնուած շքեղ հանդէսը, զանգ արդէն տեղական թերթերուն մէջ բաւական մասն բրաման գրուեցաւ ու հրատարակեցան խօսուած ճառերուն եւ բանաստեղծութեանց մեծագոյն մասը: Հրատարակուածներէն երեքն որ մեզի ղրկուած են, կը հրատարակենք ի ստորեւ:

Դեռ չեմզած այն բարեկամն ուրախալի օրը՝ բարեհաճած էր հայասեր Ս. Բահանդապետն Լեւոն Ժ.Գ. իրականաբար ներդրութիւն շնորհել Եօթնիւանք վարդապետին, Եօթնիւնի Ս. Պատարագ մատուցած օրը: Գերեթը. կաթողիկոս-Պատարագը Պօղոս Պետրոս Ժ.Վ. Էմանուէլեան բարձրացուցեր էր զէ. Եղիշէ վարդապետը ծայրահեղապէս աւարձանին հանգերը իւրագործութիւն իրաւունքով: Գերբ. Հ. Թադէոս Ծ. Վ. Թոռնեան ընդհ. Աթոռական-Առաջնորդն Միաբանութեան Եօթնիւանքին թէ առանձին թուղթ եւ թէ յորեմանի օրը հեռագիր մ'ըրաւ: Նմանապէս Մայր վանքին Միաբանները կանխաւ փութացեր էին իրենց եղբայրական անկեղծ սիրոյն նշանք յայտնել շնորհաւորական նամակով, եւ ինքնագիր ստորագրութիւններով զ'յն կ'ըրէի՝ ղրկեցին իրենց մեծարեալ Աւագ-Եղբորը. ապաւած բանաստեղծութիւն մըն ալ առանձին:

Մայիս 17/4ին կատարուեր են հանդիսութիւնները: Առաւու հանդիսական Պատարագ մատուցեր է Գերբ. Եօթնիւանք, որուն ներկայ գտնուեր են Հաճեան, Թերզեան, Խարյուեան եւ Սիպեան Արհ. Գերապայտառները, Յրապիղծին ծորընտիր Առաջնորդն Արիկեան Ս. Ծ. վարդապետը, Անտոնեան Մեծ. Միաբանութեան Գեր. Արքայապետը, Ամեն. Օրմանեան Պատրիարքին կողմանէն ներկայացուցիչներ, Աստուծոյ զեպանատան եւ հիւկատասարանի ներկայացուցիչներ, դրաւդաներ, ուսուցիչներ, խմբագիրներ եւ զԳերբ. Եօթնիւանքը սրտանց սիրով ու յարգով բազմութիւն մը արանք եւ անխնայ: Աւետարանի ընթերցումն եղբ. Գեր. Հ. Եղիս Ծ. Վ. Բիւժեան, Միաբան Անտոնեան՝ օրւան հանդիսին շատ յարմար գեղեցիկ ներքող մը խօսեր է: Գրաստեղծը՝ օրինակելի տիպարը անթիւ քահանային, սրբաւոր, զգօն, ազնիւ, իմաստուն, արթուն եւ զուարթութիւն Մաղթանքներով աւարտեւ եւ ներողութեամբ, լաւ ապաւորութիւն ձգելով ունենդիրներուն վրայ:

Պատարագէն անմիջապէս ետեւ՝ հանդիսահին եւ հանդիսականք թափօրով կը գիւնեն վանատունը, որուն դրան առջեւ վանատան զարդցին աշակերտները բարեմաղթութիւններով կը գիւնուորեն թափօրն եւ կ'առաջնորդեն յարգաւորած հանդիսավայրը: Երբ նոյն պահուն կը հասնի նաեւ Ամեն. Գերեթը. Հոգեւոր Ցերն եւ գահադուրս կը բազմի, շուրջն ունենալով եկեղեցւոյ վերջինեալ պետեր, Եօթնիւանք, պաշառնական ներկայացուցիչներն են, Վանատան Մեծաւորն Վ. Հ. Գրիգորիս Վ. Գալեմբեարեան խօսք կ'աւանդ:

Ե Եօթնիւանքները կը բազմեն Ստորահանգիւնէ (Թ. 1282). Մեծմատա կ'են բարեկամական նամակներէ:

Ընթերցե՛ք ինձ, Արհապատիւ Գերապայեաւ Յեառք, որ ես առեաւ՝ առաջին խօսքի՝ յայտնելու մեր Գեղք, Երեւնէար Հօրն, Ղիկննայի Միխիմարեան բովանդատ Միտառնութեան, ի մասնաւոր այն վառատան եւ յատկապէս իմ անկո Յրմաղի շնորհաւորութիւնները: Եւ իրաւունք, Գեղք, Երեւնէար Հայր, ամենեւ աւելի մեր սիրելի Միտառնութեան եւ Միտառնի իրաւունքները եղբայրներդ ուրիշ եւ այսօր լրեւալ զեղեւթ ինչերով եւ մաղթանքներով, զան զի իր տեսնելի ի Ձեզ մեր երկանկարչաւոր հիշմարտի Մեծին Միխիմարայ Արեւոյս արժանաւոր արդի մէ, ծնած, ծածո՛ւ աւարեան անօր վառական, քահանայական եւ սուսնական հոգւոյն համեմատ Աստուծոյ առանձինն շնորհի՛ւ 50 տարի բարեբաղ պայտք այն օրէն ի վեր երբ իբրեւ քահանայ Աստուծոյ Բարեբաղ Ձեր առաջին Ս. Պատարագը մատուցե՛ք, եւ այս յիշատակ յիշակին մէջ պնդակ անշաղկ հաւատարմալ հոգիներ Ձեր ձեռքով առաջնորդու եղան Աստուծոյ ամբարն մէջ: Իրան Բանին Աստուծոյ հաջը, զոր Լամբիցիք իրենց անխնայ անհեղաք, բանիւ եւ բարի օրինակաւ: Իբրեւ վարդապետ եւ դաստիարակ՝ անխնայեց արգին մանկու պն եւ մեծին մատարական վարդապետն: Եւ զիս նուազաւ այն Միտառնութեան մարդկանքը ամեն յանձնող Գոյք եղաք, ասել 28 տարի յառաջ, եւ շատ տեսակիւ երախտապարտ կացոյցիք զիս: Երկնայի եմ, Գեղք, Երեւնէար Հայր, որ բարեբաղ Աստուծոյ շնորհք Ձեզ եւ մեզ պայտք եւ այս վայրկեան տեսնել, երբ ես բովանդակ Միտառնութեան եւ վառատան վեր. Հարց կողմանեմ, եւ ահա մեզ ձեզ նայեալի եւ նաեւ համայն իմ եմարդ հանգիստիցը, կը մաղթեմ Յրմաղեան Գեղք, Երեւնէար Հօրք քաղցր կենաց տարիներու գեա շատ երկար շարք մէ, որ կարեւոր ամենեւ ուղիղն Երեւնէանէք եղաք՝ արժանազան Երեւնան մէ, նոյն զուարթութեամբ, նոյն տրուածով: Կեցց՛ Երեւնէ Գեղք, Երեւնէար՝ Լ. Նիշին Քաղաքի Ծ. Վ. Գաֆիմանան, կեցցե՛, կեցցե՛, կեցցե՛:

Միշնչեաւ հանգիստակները կեցցե՛ներու բարեբաղոյ աղաղակներով օղը կը թնդաղաղեն՝ յառաւ կը մատչի Արժ. Բարազն Մարդապետն ու կը խօսի, երբ կը յայտնե թէ Ամն. Պարտիւրը Հայրն առաջերէ ե գիրնիք իր կողմանէ շնորհաւորութիւններն յայտնելու Երեւնէարին՝ Երեւնէները զինքը կ'ընդհատեն ժամկերով այս մեծարարաց արտայայտութեան համար: Բանասեր վարդապետը խօսքը կը վերջացնէ մաղթելով Գեղք, Երեւնէարին երկար կենաց: Պր. Արամ Եփեսեանէ գրաբար շնորհաւորական ուղերձ մը կարդալէն վերջը՝ Հայր. Թորգոման Է. Ք. յառաւ կ'անցնի եւ կ'արձակէ մայր մէ, բայց ձայն մը արտէ, իւր Երեւնէար բարեկամին համար. կը յուշուի ու կը յուզէ եւ մինչեւ յարտատան կը փոփկի ու կը լացքնէ զԵրեւնէանորս: Ահաւասակ այն.

Մ Ր Տ Ի Չ Ա Յ Ն Վ Ը

արտասանուած առթիւ Երեւնէան նանդէսի Յիմամնայ Լեանստիութան

ՎԵՐ. Հ. ԵՆՅԷ. Թ. ՎԵՐԵՎՈՅԵՑ ԳԵՓԻՄԵՆՆԵ

աւագ՝ Միխիմարեան Ուրիշն Ղիկնայ ի Բանկալի

Սերաշտ Հարց,

Մեծիւ Հանգիստանք.

Դեւ ըստ թարմ եւ մեր մարդն մէջ իրաւասին այն փառաւոր Երեւնէան, զոր Ղիկնական Միխիմարեան Միտառնութեան ինչեւ կառաւոր ողբացեալ Աստուծանի քահանայական յիշատակին առթիւն, այդ Երեւնէան յետոյ

կարծեմ՝ Երեւնէան եւ այս՝ զոր կը կատարէ պայտք նոյն Միտառնութեան, Երեւնէան այս՝ մէջ նուազ նշանակուց առաջինն:

Եթէ Միխիմարեան Միտառնութեան սովորութիւն չունենար իւր անդամակցներու քահանայական յիշատակ մեզը մատաւոր յիշատակութեան պատուելու, Հայ բանասերներու աւագ պարտականութիւնը պիտի ըլլար արդէն տեսնել Երեւնէան այն յարգելի քահանային, այն աղիւս անհատաւորութեան, որուն անունը կը յետեւեցէ պայտք մեր յիշմարտը, եւ որ՝ յիշուն տարիներու պատուանիշ լրջանի մէջ մէջ, մէկ եւ աւել պատանաներ ունեցան եւ մեր անհատաւ հիմանկարեան առարկայ ըլլաւ:

Ընթերցալու ինչ ուրեմ Ղիկնական Միխիմարեան Միտառնութեան Կ. Պաղարդ մեծարդ ներկայացուց թէ ներուն, որ զիտան արժանապէս աղաղէլ այս Երեւնէան քահանայ, որուն նպատակը թէնեւ քահանայական ձեռնարկութեան մէջ յիշատակը տեսնել, թայց միտաղայն՝ յարգել եւ սոհմային Պատմութեան եւ Մատենագրութեան մեծապէս օտարարդ անխնայ եւ բազմաբարեւ վաստակաւոր մէ:

Եւ այս տեսակետով իսկ եւ, որ ալեւորն Հ. Նիշին Վ. Գաֆիմանան, իւր քահանայական ձեռնարկութեան ոսկի տարեգրաբն մէջ, մեր սիրտը զեւթ ի իրեն կը ձգէ այսօր:

Յոհաննայ Պատմութեան եւ Մատենագրութեան ստարդը անխնայ վաստակաւոր մէ ըսի, եւ ինչպէս կ'ըլլայ որ Հ. Նիշին Վ. Գաֆիմանան այս տղարդուն արժանաւոր մէ կ'ըլլայ այսօր. Ի՛նչ զեր ունեցան եւ նա առհմային պատմութեան եւ մատենագրութեան վարդապետը մէջ: Հ. Նիշին Գաֆիմանան, զոր սերունդներ իբրեւ քահանայ, իբրեւ վարդապետ միայն ճանչցան են, Հ. Նիշին Գաֆիմանան, որ կ'աղաղարեան քահանայութեանը մէջ շարունակ առաւապաններու ջով վաղելով, ինչաններու անարն ուղերձ հակելով, ցառի միխիմարի, խոտանաւորութեան Հայր, անակի ապաւեն եղան եւ, իւր կողման ու քեմեմ պարտականութիւններն անթերի կատարելով տկար քահանայ մէ, օրինակի վարդապետ մէ հանգիստեցան եւ իւր եկեղեցւոյն, ուրիշ ի՛նչ ըստ եւ, որ առհմային Պատմութեան եւ Մատենագրութեան ստարդ, վաստակաւոր կը համարուի. մեր են իր պատմական երկասիրութիւնները, մեր են իր գրութեանը, Հայ մատչի կապիւրիշ յիշուն տարի ի վեր անոր որ մատենագրական գործն արտագրան եւ: Բարեւ, Հ. Նիշին Գաֆիմանան, գրական հիմապատմութիւններ, պատմական հիմաութիւններով զեւղուն ստարդ հատարներու իբր Հեղինակ չէ որ կը ներկայանայ մեր այսօր. մատենագրական հատարականութիւնը կամ գրական գործեր ունեցան չէ նա ըստ, գրել մէ եղան չէ նա երբեք. այսու ամենայնիւ, առհմային Պատմութեան եւ Մատենագրութեան մեծապէս ստարդը մէ, ինչպէս հոգալով մէ եղան եւ, եւ այս՝ շնորհիւ գրապատմական ու հիմապատմական այն հաղապարհ հաւաքանդներուն, զորս երկար տարիներ ի վեր մեղաւազն փոխով մարդան եւ նա լուս. եւ անշաղկ, եւ արդեմով՝ ո՛չ միայն Ղիկնական Միխիմարեան Մատենագրականներն ու թանկ գրապատմական շարունակ ըստ եւ, այլ եւ բանասերներու, մատենագրական, հաղապարհաւորներու. սուսնական հիմապատմութեանց առաւմարդ եւ առհմային եղան եւ շատ անգամներ:

Եւստուն տարին աւելի եւ, որ Հ. Նիշին Գաֆիմանան հիմապատմական եւ օտարելով, Ի՛նչ որ կը պատկեր եւ կը պատկեր գեա առհմային Պատմութեան եւ Մատենագրութեան վարդապետ, առ այս՝ հաւաքան եւ նա, եւ քանի զհոգալութիւններով, Ի՛նչ զեր գրականութիւններով, Հին եւ նոր գիրքեր, գրապատմական, կնիքներ, ձեռագիրներ, թերթեր, մաղաղակի իրողիքներ, պատմական, թանկարկան եւ այլ ծանոթութեան, միշտեւ անգամ մահապաշտ եւ

ամեն ինչ որ կը կրէ Մտորպեան առանք, եւ այս ամենքը Հաւաքելով միայն չէ բաւականացած եւս, այլ եւ զանոնք ճշտութեամբ կը գնդգնդ դասաւորութեամբ Հատկ հասկի արձանագրենք:

Հ. Եղիշէի պրպարէ ջանասիրութեան արդիւնքն է՝ որ Վիեննայ Միխիլարեան վանքը մտնողներու շ. Սիւլիւսեանի ընտրի Ժողովոյնցնէ Հայկական դրամներու ունեցաւ հին եւ նոր Հայ լրագիրներու կատարող Հաւաքածոյ մը: Եւսպարտութեան սկիզբէն մինչեւ ցարդ երեցած բոլոր Հայ գիտելիքը, նաեւ Հայերեն շեռագրերէն, Ենդրակներու, ու յայնիք Յիշատակարաններու ամենամեծ բովը մը, որով ահա հուպ ընդ հուպ յառաջ բերաւ իր ծոցէն մասնաւորակեան եւ պատմական իկաւ օգտակար արձանագրութիւններ: Հրատարակուեցաւ Հ. Սիւլիւսեանի նշանաւոր Գրաւմագրութիւնը, Հ. Գեւորդ Եղիշեանի նախնադատ Կորնիքի վրայ կատարած առաւմական Հետազոտութիւնները, Հ. Գրիգորիս Գաւթեքեանեան Գնահատութիւն Հայ լրագրութեանը, Հ. Ծաւենիսի Հնարարութիւն եւ Զեռագիրներու Մարդ Ծոցակ վիթխարի գործը, լուսարանուեցաւ Հայ Եպագրութեան ծագումը, լայն տեսաւ Հ. Զարգահանելանի Հայկական Մասնագրութիւնը, որուն առաւմին շնորհակալ մէջ այլ որ պէտք է համարել, ըստ վաւերական գրութիւններու ու բոլոր օրինակ վեր. Հայր Եղիշեանը, որ Համատարութեամբ ինքիցքը միշտ գաղտնի պահած է մինչեւ ցարդ:

Բայց Հ. Եղիշէ իր ձեռք բերած Հաւաքողներով իւր Միտարանութեամբ միայն չէ որ օգտակար եղած է, այլ եւ՝ թիւերով թիւերով, վանքին ուլ զուրս, մասնաւոր Գ. Պաշտպանի վեր. մեծ լայնքը քաղած եւ իրմէ հրապարակագիրներ եւ խումբ մը բանասերներ, որոնք՝ ըստ կարգի կարող եղած եւ հրապարակ հանել հետաքննել, ժամանակակարանական եւ պատմական երկարացուել պիտանութիւններ:

Ի՞նչ թանկագին Յիշատակարաններ յայտնուեցան Հ. Եղիշէ Գաւթեքեանի Հաւաքողներուն շնորհիւ, Ի՞նչ կարեւոր գիշերք, անուններ մուսացութեան զուրս հաւաքուեցան, պատմական Ինչ թանկած ցանկեր փրկուեցան ծագիլ քեցնուեալ, օգտակար ունեցանու ախտիկ բնութիւն, եւ այսպիսի թուական չէ մեզ փութ ըսելու, թէ Հ. Եղիշէ Վ. Գաւթեքեանեան եղած է իրօք, մերթ ուղղակի կերպով, երբեքն անուղղակի աստարտը մը տարհային պատմութեան եւ մասնագրութեան:

Այո՛, այո՛, անշուշտ, փոքր չէ՛ Հ. Եղիշէի կատարած գիշերք, թիւերն ծածուկ մնացած է այն. գնահատել եւ անոր արժանութիւնները, աշխատութիւնները, որոնք վերջերս սկսած էին իւր առաջնութեան իսկ փաստը:

Եւ մասնագրութեան, պարտաւոր եմ իւր աշխատութիւններուն, որոնց շնորհիւ կրցած եմ հրատարակել մեր հին բովիկներու կենդանութեանց մէջ կարեւոր մասը, բոլոր եւ խոսք կը պակսին ինչ այսօր բացարձակ, թէ որչափ օգտուած եմ եւս այս մասին Հ. Եղիշէի օգնել բարեացակամութեան, եւ իր եղական Հաւաքողներին. քանի՜ քանի՜ անգամներ շարաւոր յոգեկցեցած եմ եւ զինքը՝ քանի՜ քանի՜ անգամներ իւր մեծածախ լրագիրները, ինքը՝ հակառակ իւր ծերութեան անձամբ օտուտ բերած է, եւ քանի՜ քանի՜ անգամներ անել գովաբանութիւններու մէջ, առաւմարդուած եմ եւս իւր հնազանդական կուռ ծառովութիւններով եւ անդիպութիւններով:

Հ. Եղիշէ Վ. Գաւթեքեանեան, Հայ բովիկական պատմութեան միտապատ ճանապարհին մէջ, իւր հաւաքողներով լուսատու փարոս մը եղած է ինչ, որուն համար՝ իմ երախտագրական անկողնի զգացումներ, այս հնազանդաւոր պահապան հրապարակաւ յայտնել, նախնական պարտք մը ինչ եւս ստեղծ, եւ կը ինքրեմով, ու Հայր պատմական, Երբեքն անգամներ, որ հաճեմ եւ Գուր, ընդդիմէ զանոնք:

Ինչ հետ շարքը այսօր շեր գործը կը պատմեն, կը հաւակին ազգային պատմութեան մաստաւցած շեր բազմապիսի ծառայութիւնները, զորս օպագրային ուլ անշուշտ պիտի ճանչնայ արդարութեամբ, եւ երբեքն Եղիշեանի պիտի անհաշտեցնէ զանոնք:

Այսօր ի սրտէ կը փափաքեմ, որ երկինք շնորհին շեր զեռ լայն երկրոր տարիներ, Գուր անխուփ լաւութեանց անդրաշնորհները շեր հաւաքողները եւ առաջ ներուցութեամբ մը անանաք զուր Եղիշէ մէջ, ինչպէս շեր փափաքն ու յանքն եղած է միշտ, օրե օր ծաղկից մասնագրական, պատմական եւ առաւմական լայն երկրոր, զորս աշխատողներ պիտի քաղեն, շեր ժողոված հիւսմին թուղիները, պատառ պատառ գիշերներ, շերուած սրբաւն անյայտ յիշատակարաններն:

Եւ այդ երկերը փութ, ու Հայր, շեր սպիտակափառ ճակատի ռափինները չէ՞ պիտի հիւսնն այն օրը, փութ շնորհարար օգնիլ պակը չէ՞ պիտի ըլլան անոր շեր Երբեքեանին, զոր ինքուցութեամբ շեր շնորհարարով այսօր, կը ինքրեմով՝ որ ինչպէս ապր ինչ շեր ձեռքին վրայ գնտդել սրտիւ մէջ ընչին նուրը, ու իրեն կայ, իրեն օղակ այն սերտ բարեկամութեան, զոր տարիներ Հաստատած են մը մէջ լայն կանուրներ:

Առաւելագրական Պերպերեան բնաբան առնելով Երբեքեանին տարիներ յառաջ հրատարակած մէկ գործին սա խօսքը թէ՛ «Պատմաւոր մարդը այն է որ գիտէ ու կը կատարէ իր պարտքը առ Առաւելու եւ առ մարդկութիւնն», մտադիր ի՞նչն որ այս խօսքը Գրեյ. Հօր կենաց կանոնն եղած է, Բուռն ծախահարութեամբ ընդունուած այս ճառաբանքն երբեք վարժարանի երաժիշտ աշակերտաց խումբը մերթ ընդ մերթ գեղեցիկ կատարէ ի հնչեցնէ, — Անեւ. Գրեյը. Հոգեւոր Տերն իւր շնորհարարութիւններն եւ մայրամիջները կը յայտնէ Երբեքեանին՝ վայելող թէ Հ. Եղիշէ Յաւաքողը Եւ. Վ. Երբեքեանին 60ամեայ ջրանին մէջ անըստի կենաց ունեցած է եւ ի՞րօքն Միտարանութիւնը, Մեծագործը ծախահարութեանց մէջն լսելի կ'ըլլայ Տիրայ վարդապետին ձայնը, որ սիրուն ոտանաւոր մը կը կարգայ, Գրեյը. Հոգեւոր Տերը կրկին օտը կ'ըլլէ եւ կը յայտնէ թէ պէտք չէ մանաւ շնորհակալութեան պարտք ընել ալ Առաւելու կայսեր եւ պետութեան, որոնց հովանաւորութեան տակ բարեւաւաւած է Միխիլ. Միտարանութիւնը, եւ մայրամիջները կ'ընէ, զորոնք Հ. Գաւթեքեանեան գերմ. կը թարգմանէ Առաւելու գեղացիներին հերկապայքներն, բարձր ձայն hoch! կնցըց զաղապետներն մէջ ներկայացուցիչը աշխատողը կը մատչին Գ. Հոգեւոր Տիրով եւ շնորհակալ կ'ըլլան, մինչեւ միւս կողմէն գարոցական երաժիշտներ Gott erhalte Առաւելու ազգային երգը կը հնչեցնեն, Ռիշ շատ մը ծառերն եւ մայրամիջներն երբեք Երբեքեանի վերջական խօսքը. նախ գոհութիւն կը մատուցանէ Առաւելու, որ զինքն այն օրու արժանացուց, եւ ապա շնորհակալութիւն կը յայտնէ մի առ մի ներկայ գտնուող անձնաւորութեանց, որ զինքը պատուէր էին, կը խոստանայ ու կ'ապահովեցնէ թէ պիտի շարունակէ օգտակար ըլլալ իւր կենաց մնացեալ օրերուն մէջ, որչափ որ իւր միջոց-

՝ Saphir քարով եւ արժանագրաւոր Ծառերն մը, մէջ 1853 եւ 1903 փորագրուած է

՝ Հոգեւոր Միտարան, Թիւ 5. Մայիս 1903, էջ 131

ները կը ներեն: Արնայ երեւակայութիւն թէ ինչպիսի մեծագործը ծափահարութիւններով եւ կեցցէներով ընդունուած են այս խօսքերը:

Գեղը հեռագիրներն եւ նամակներ տեղացիներն եւ այլեւայլ կողմերէ: Յիշենք միայն անուամբ Արհ. Գեղ. Լ. Ռուպանի եւ Արհ. Գեղ. Ս. Ղազարոսանի շնորհաւորական նամակները, բաւական աշուղտ նուէրներ, գործեր վերայիշեալ թերթերը հրատարակեցին:

Թէեւ բուն հանգէսը 5 ժամ տեսեր է, սակայն մինչեւ իրիկուն շարունակուեր են շնորհաւորական ընդունելութիւնները:

Այս օրը 40 հոգւոյ ճաշկերոյթ մը տրուեր է նախագահութեամբ Հոգեւոր Տէրով, ի ներկայութեան Արհ. եպիսկոպոսաց եւ գրագէտ անձնաւորութեանց: Վ. Հ. Գալէմբեարեան Մեծաւոր Վարդապետը բաժակ առաջարկեւ է Գեղերը, Հոգեւոր Տեսան կենացը, Գր. Բորգոման երկու Միւսիթ. Միաբանութեան անդամաց կենացը, Վ. Հ. Գարբիէլ Վ. Մենէվիշեան վարժարանին վարիչը՝ մեր՝ Տէաէ, ին Գեղը. Եղբայրներն կենացը:

Զմիւռնիոյ վանատան գալոցին վարիչը՝ Վ. Հ. Վահան Վ. Մատինեան անակնկալ մ'ըրեր է սեղանի վրայ գարար ուղերձով մը, որ իբրեւ ներկայացուցիչ նշյն վանատան՝ հետք տարեր է Գեղը. Հ. Նիկողայոս Թագապիր Ծ. Վ. ի Ագերեան՝ Զմիւռնիոյ վանատան Մեծաւորին եւ տեղւոյն կաթ. Հայոց Առաջնորդին շնորհաւորաբերը, որ սեղանի վրայ կարգացուեր է եւ կիտուածանկար խաչ մը, որ Եղեցիեարին պառնոցէն կանուեր է: — Համակ ոսկի շղթայով լանձխաշ մին ալ Պոլսոյ վարժարանին նախկին յաւերժանները պարտաւանդ կու տան Եղեցիեարին նաւերիւ համար:

Գր. էֆ. Ոսկեան արտասաններ է յալըդ բանախօսութիւնը:

Ամենապատիւ Գեղեցի, Հոգեւոր Տէր, Սրբազան Հարք, եւ Մեծարգոյ Տնարք:

Յիսուս տարի, ամբողջ կեանք մը, Դիւրին չէ, Յետք իմ պատուականը, կենաց մէջ մե եւ նշյն պաշտօնով յիսուս տարի միակերպ եւ անընհատ ծառայել: Գաղիչ, նշյն իսկ ամենէն համեստ պաշտօններու մէջ պարտաւանդութիւններ կան՝ զորս առանց խելի մտքը կատարելու, կարելի չէ հաստատել մնալ եւ կարեւաւ անսպասելի օր տարտեսել ի նշյն:

Որքան հազա գոժուարեն է ծառայել այնպիսի պաշտօնով մը՝ որոյ պարտականութիւնը ամեն բանէ աւելի կատարեալ սրբութիւն, կատարեալ անձնութեան է անսահման համբերութիւն կը պահանջեն:

Քահանայի օրրազան պաշտօնը, որ կը յաղովն ասանձնել եւ վարել արժանապէս անոնք միայն որք ըստուսապէն կոչուած լինողներն, կարելի չէ համեմատել ախարապէս եւ ոչ մի բարեբաղուն եւ ծանրացոյն պաշտօնի հետ, ըստ որում առ ոչ երբեք մարմնաւոր եւ աշխարհային վաղանցուկ կենաց կը վերաբերի, այլ հոգեւոր, երկնային եւ յուսկանական կենաց, որ միմիայն է նշմարելու եւ երջանկին:

Քահանայն, ծառայ ըստուսոյ, համաստութիւն զգեցած՝ կ'արժամարձէ ախարհային ամեն ռոճոճի փառք եւ պատիւ: Եւ զիմ ամեն շահախնդրութենէ՝ միշտ անշուք

եւ անշուք, կը ծառայէ, միմիայն ի փառս ըստուսոյ, որոյ նուիրած է յօտարակամ իւր բովանդակ ետթիւնը:

Այլ սակայն, այս խոսքը, լռիկ, եւ յերթապէս չքաւոր պաշտօնային, չզուգով Սրբով լցեալ, բարդապէս այնքան բարձր է եւ հզօր եւ այնքան հարուստ, որ միշտ կ'որոշ եւ պատրաստ է երթալ հասնիլ ամենուրեք, ուր տղաներ կան՝ իւր իմաստութեամբ ուսուցանել, ուր անկաշներ կամ տղաներ կան՝ հայրաբար պաշտպանել եւ ամբարնել, ուր տառապանքներ կան՝ իւր հոգեւորնշ բանիւք միթիթարել, ուր վերապէս հիւանդագին եւ յուսահատ հոգեւոր կան՝ իւր իմաստուն յորդարեցող արտապնդել եւ ստուգապէս բշխել: Յանձն առած ամեն զրկան, եւ նշյն իսկ ամեն նախատիք, միմիայն ի սեր ըստուսոյ եւ ընկերին, առանց ընառ արանիքիւ, առանց ամենեւին վհատելու, եւ առանց երբեք օկարմարելու:

Որքան ուրեմն պատկառելի, որքան յարգանաց արժանի է այն անձն որ իւր սուր կոշման կատարեալ գիտակցութեամբ այդպիսի վանք պաշտօնի մը մէջ կրցած է հաստատել մնալ եւ յարատեւել, յիսուս տարի, ամբողջ կեանք մը:

Ամբողջ հասարակութիւն, եւ օտարք իսկ կը վկայեն թէ Գեղապատիւ Եղեցիեար, մեր Գեղապետի Հ. Եղիշէ Վ. Գալիմբեարեան, այս պատկառելի քահանայից քահանայից զիւրարեքի այսօր արժանաւորապէս, որոշ հոգին, կեանքն ու վաղըն իւր անձին վրայ պաշտօնաբարձրացն է լինել:

Իրով անտարակոյս կը հրճուի սուրբ Եկեղեցին, զի նա իւր հաստատութիւն պաշտօնային եւ իրանի իրաւունք կը պանծան իւր պատուական ընտանիքն, իւր յարգ Միառնաւ նու թիւնը, եւ բովանդակ եկեղեցական դասը, թէ նա իրենց զաւակն, եղբայրակիցը, փառքն ու զարքն է. իրով դարձեալ կը պանծայ այս օր ամբողջ հասարակութիւնն, զի նա իւր հոգեւոր բարեբարն է:

Սրբազան Քահանայապետն մեր լեւոն Ժ.Գ. ինչ աւելեւով այս հաստատութիւն պաշտակել պաշտօնին եկեղեցւոյ, համած է ինկատար ներողութեամբ իւր առաքելական օրհնութիւնն իրեն պարգեւել:

Ամենապատիւ եւ Գեղեցիկի Հոգեւոր Տէրն մեր, արդար գնահատութեամբ՝ իրաւարարն է զլորեն Գեղապատուսութիւնը Թագապիր Ծոյրապետը Վարդապետ բարձր աստիճանը. եւ համած է նաեւ իւր փառաւոր ներկայութեան հանդիսութիւնը Եկեղեցւոյ:

Իսկ մենք, որքան եւ յարգենք եւ պատուենք, որքան եւ զովենք, որքան եւ սիրենք զինքն, եւ իւր յիսնամայ բարեբարստի յարկին նուիրեալ այս պերճաւոր հանդիսից առթիւ՝ որքան եւ ուրախութեամբ զինքը շնորհաւորենք, բաւական չէ երբեք, եւ չենք կրնար մեր երախտագիտութիւնը լինելն իրեն յայնպէս:

Մարտինը ուրեմն, Յետք իմ պատուականը, որ Հայրն երկնայնոր գեա շատ տարիներ զինքը մեր մէջ անձնաւոր եղեցիկութիւնը մէջ պարգեւէ. եւ Նորին Իրաւարարութեան իւրաքանչիւր յաւատարմութեան կրօնական եղբայրն արժանի ընէ այսպէս պանծալի զանապաւ կատարել իւր յիսնամայ յարկին հանգիստ, ի փառս Ս. Եկեղեցւոյ, եւ ի Մշակութաւ բարեւ բարեկամարտ Հասարակութեան:

* Հոգեւոր Եղեցիեարի խօսքը իմ պատուականը եւ արտանք իրերկրորդ հարեւարարն եւ հայրաւորն անկեղծ բերաններէ ելած արտաւոր մարդկանց ներք. մասնաւորապէս Վ. Պոլսոյ Առնապետն Մեծաւոր Վարդապետ Հօր հետ կը մտնէ որ Գեղը. Եղեցիեարն իւր արժանաւոր յոյժեղ արքայն ալ կատարէ, Ուսումն. յարգող ըստնապետին եւ Գիւնճեան Վ. ին հետ կը մտնէ յոյժ, կար, կարողութիւն եւ անհատական առողջութիւն իւր մեղաւորան

գործունեութիւնն անվճար շարունակելու գեւե-
րկար ու երկար տարիներ ի մեծ փառս Աստուծոյ,
յօգուտ եւ ի պարծանս մեր սիրելի Ազգին, իսկ
կրկնէսերան ՏՊ. Վարդապետին հետ կը բարե-
մաղթէր որ մեր Գերջ. Հայրն արժանի ըլլայ Ուխտի
Մեծարեալ Հարց գրական եւ քահանայական
յօրելեաններն եւս տանելու, եւ ապա ընդհանրելու
երկնաւոր փառոց անձեղ պատկը:

ՄԱՅԻՍԻԱՆ ԵՐԵՎԱՆԻ

ՆՈՐ ՀՐԵՍՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

13. Բժշկական Բուժօգուտի գործընթացը:
14. ՆԱԱՍՈՐԱՆՑ ԸՄ. ԱՍՀ. — Ոտանադիր (Երե-
ւանին համար): Մոսկուա 1903. 8 էջ 72, գին 50 և.:
15. ԹՈՐՈՍԱՆԱ Ձ. — Դպրոցի Գիրքը. ընտիր ընթեր-
ցումներ՝ քաջատրուած եւ մոխ պատկերներով զար-
դարուած: Նախակրթարանաց երկու սեղի տղոց
գործունեան համար: Գ.Պոլիս 1901. Ն. Գ. Պէր-
պէր. 80 էջ 128. գին 3 ռը.:
16. ՆՈՅՆ. — Դպրոցի գիրքը. ընտիր ընթերցումներ՝
քաջատրուած եւ մոխ պատկերներով զարդարուած:
Նախակրթարանի Աղշկանց համար: ՄԱՂ. գին 4 ռը.:
17. ԹՈՐՈՍԱՆԱՆՑ Յ.: — Նուագներ. Թիֆլիս, տպ.
Ա. Բուրախիձէ 1902: 8 էջ 80: Գին 30 կոպ.:
18. — Մոսկա (պտուկ. աօտի). Նուագ առաջին.
Թիֆլիս տպ. ԱՂ. 8 էջ 40: Գին 20 կոպ.:
19. ՇԻՍ Մ. Տ.: — Ջիրտ Պէկ (գծեր հայ-քրդական
կենսութիւն) Ա. Նոյր. Բարեզ 1902. 8 էջ 50:

13. Բժշկական Բուժօգուտի գործընթացը: —
Բուժօգուտի բժշկական անհուն վատա-
կաւորի հրապարակ նոստած բազմաթիւ փոքրիկ,
սակայն հմուտաց աշխատասիրութեանց նպատակն
է՝ Ժողովրդեան առողջապահութեան գասեր աւ-
անդել, երկասիրութեանց մէջ Հեղինակը ոչ
միայն հիւանդութեանց վնաս կը խօսի ընդհանրա-
պէս, այլ նաեւ աւելի յառաջ երթալով մի առ մի
կը խօսէ անոնց աղբիւրն եւ մասնաւոր կը ցու-
ցնէ անոնց դէմ՝ ձեռք առնուելի միջոցները: —
Դրոյցիներէն միայն մէջ կը խօսի մէջ ինչ վարժուե-
րուններու է կրն մարդիկ իր առն եւ երախանե-
րուն հետ: Զանց առնուած չեն նաեւ գալորա-
կաններու կենսանց վերաբերող շատ մը պիտանի
ու օգտակար առողջապահական կանոններ: Ի հարկէ
Յ. Հեղինակն իւր այս համառօտ աշխատասիրու-
թիւններով առողջապահութեան գիտութեան
ամեն մէկ ծնունդ ուրոյն տնտեսագիտած չէ
տակաւին հայ Տառարակութեան, սակայն կը խոս-
տանայ յընթաց Ժամանակաց այս կարգի գրոց
լեկաւոր հաւաքածոյ մը պատրաստել:

Յ. Հեղինակին մասնաւոր մտադրութեանը
կը յանձնէր, որ ուրիշ նիւթերու հրատարակու-
թեանց հետ քանի մը հատորիկ եւս նսիրէ հե-

տեւեալ ինքիներու. տարափոխիկ հիւանդու-
թեանց Ժամանակ ձեռք առնուելի միջոցները,
կապարի վնասաշխատող գործաւորներու (fabricants
de plomb de chasse) թունաւորումը (saturnisme,
colique de plomb), ընդագործութիւն (scorbut)
եւ աղեաց մէջ գտնուած որդեր (helminthes),
Աստուծոյ ահա կ'ունենանք՝ ուրիշ աղագց պէս,
մինք եւս հասարակական առողջապահութեան
կատարեալ ու չքանալ հաւաքածոյ մը: Թ. Գար.

14. Նաղարձակ իմ. քի. — Ուսանողներ
(երեխաներ համար): — Մատենիս մէջ ընդհանրա-
պէս շօշափուած նիւթերն են՝ տարւոյն եղանակ-
ները, դիւնաւոր տոները, քրտանկան, նիւթական
սովորութիւնները, Հայերէնի մէկ երկու կանոն,
(եթէ հնար է այսպէս կոչել), քանի մ'ուրիշ ծա-
նոթութիւններ, եւ ամենէն վերջը առաւելեմ
Ժողովրդական կտոր մը:

Գեր. Նաղարձակը իւր այս երկով Հայ
մանկուոյն նպատակն կ'ըլլար, եթէ այն արտաքին
եւ նիւթական — թէ եւ կցկտու — սովորու-
թեանց հետ՝ տղուն բնամանցըներ միանգամայն
բարոյական ու կրօնական ինչ ինչ գրգռմանը զ.
ար. առաքելութեան աստուածաշնորհ, մշու-
թեան վատ եւ ստեղծ ըլլալը եւս, ի՞նչ ծնողք ար-
գեօք կը բաղձայ կամ թոյլ կու տայ որդեւին՝
ձեռք առնուլ այնպիսի գիրք մը, որ միայն ձեռ-
նուռն առաւ փայլ՝ ամառն ալ առաւ անձրեւ՝
իսկ անոր մատաղ հոգւոյն՝ եւ ոչ ցոյց մ'երկ-
նաւոր շնորհաց ինքերէ կ'որդեցնէ, — Իսկ
ստանաւոր կանոնն ունենալով յիշեցնել անգամ
չենք ուզեր, վասն զի պիտի ստիպուինք —
կրկնել եւ երկնել, որ մեր նպատակէն դուրս է,
կանոններու նկատմամբ՝ էջ 53 փոխանակ
բռնուլ ընդհանրապէս ցուցական գերաւորները
(սա, քա, նա, աթիկա եւն), բայերուն հրամայա-
կանը, եւ օտար անուններն — վերջաւորումներն
սառնց յի կը գրուին, կ'ընէ «մարդու անունն»
«կարճ խօսքեր», (թէ բառեր)՝ որի վերջը նոստած
է — «Յի գրելու կարիք չկայ, Իսլայց կարծենք թէ
Արայ Հարչայ Հարմայ եւն (յատուկ) անուններ են՝
բայց ոչ առանց յի. հայ, կայ, ճայ, խայ եւն հա-
րիւրաւորներն վերջը չ գրելի տեւորող չէ: Փա-
րիսեցոց զՊովէս միայն իւր մարգարէ ընդունելի
ալ նոր կը բնէր:

Զարմանալի թէ ցաւալի բան մըն է, որ
մերայնոց մէջ շատերն առանց նախ ջանալու եւ
ուսումնասիրելու ոտանաւոր բանաստեղծութեան
սահմանը, եւս կանոնն ու կանոնը, վարդապետ
Թոնդի միտաւելու կ'ըլլեն, որով եւ շատ մը նոյն
կարգի գիտնականը գործերուն յարգը հասարա-
կութեան առջեւ կը նսնայան:

15. Թորոսեան Ձ. — Դրոյցի Գիրքը Ընդ-
ընթացումներ՝ Բաղարատած եւ նախ կարգիներով
լորդարտած: Նիւթերը — Բաղարատ իրեւա իրեւ
Բաղարատ — Բաղարատ: Գ. Զ. Թորոսեանի այս նա-
խապատրաստական տարւոյն բնած միջոցաւորու-
թեանը, յօրինածութեանը, գաղաւորութեանը
եւ ոճով, իւր գովելի նպատակն եթէ ոչ ամբողջ
ընդունելի մեծապէս հասած ըլլալուն մինք կը
վկայենք: Մեծ. Հեղինակը բռնած հայ մանկական